

ПРОБЛЕМА СИСТЕМАТИЗАЦІЇ ДОСВІДУ ОРГАНІЗАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ТЕКТОЛОГІЇ ОЛЕКСАНДРА БОГДАНОВА

У кризові періоди історії людства вироблені ним за попередні часи раціональні форми організації діяльності часто виявляються неефективними. Відповідно, виникає необхідність у створенні альтернативних моделей організації діяльності. Намагався вирішити цю проблему й російський вчений О.О.Богданов, розробивши для цього теорію тектології, основною ідеєю якої є положення, що закони організації є інваріантними для всіх об'єктів. В межах тектології він прагнув дослідити й узагальнити весь організаційний досвід людства та озброїти керівників фундаментальними знаннями. О.О.Богданов вважав, що планомірна організація господарства можлива лише на наукових засадах.

О.О.Богданов тлумачив поняття «організація» дуже широко. На його думку, «весь світ являє собою єдину організацію, що існує та розвивається» [1, с. 5]. Тобто, всесвіт являє собою розгортання форм різних типів та ступенів організованості, починаючи з елементів ефіру і закінчуючи людськими колективами. Це єдиний безперервний організаційний процес. Він виділив декілька основних видів організації: речей (техніку), людей (економіку) та ідей (організацію досвіду). У власній організаційній схемі він надає перевагу першій складовій. О.О.Богданов не обмежується лише констатацією факту, що «всесвіт є організацією», але й закликає до практичного використання організаційних знань. Організаційні методи він піддав науковому узагальненню, проголошуючи, що оволодіння ними й їхнє планомірне застосування, надасть людині можливість діяти значно ефективніше.

Кожна галузь господарства, кожне підприємство і навіть діяльність окремого працівника функціонально впливають на життєдіяльність суспільства у цілому. За О.О.Богдановим, підвищення ефективності будь-якої дії стає можливим насамперед внаслідок застосування акту організації, тобто через таке поєднання елементів, за якого ціле стає більш міцним та стабільним. На його думку, залежно від способу технічного ставлення людини до природи формуються усі виробничі відносини, а вже на засадах правильно побудованих технічних та виробничих відносин формуються норми, ідеї й ідеологія. Відповідно, техніка визначає спочатку специфіку економіки, а згодом й ідеологію суспільства. Крім того, якщо саме технологічні зміни у виробничому процесі спричиняють структурні зміни у суспільстві, то з принципів організації речей можна вивести принципи організації людей.

На думку О.О.Богданова, еволюція форм організації праці зумовила зміну форм ідеології (він їх називає «формами пізнання» або «специфічними формами культури») і стала критерієм періодизації історії людського суспільства. В майбутньому, на переконання О.О.Богданова, людство обов'язково створить гнучку і гармонійну організаційну структуру. Тоді відбудеться злиття особистих життів в єдине ціле, а людство організується в єдиний світовий товариський колектив, що консолідує всі свої елементи для боротьби із стихійністю природи. У цій новій ефективній організації відбудеться органічне поєднання світу людей, речей і природи. Всі сфери суспільного життя почнуть розвиватися відповідно принципу планової організації на науковій основі, а не стихійно. На цьому етапі розвитку суспільства зміняться принципи організації праці. Зокрема, внаслідок тотального впровадження машинного виробництва праця змінить свій характер з виконавчого на організаторсько-виконавчий, оскільки людина керуватиме машинами, підкоряючись спільній меті виробництва. З розвитком науково-технічного прогресу виробнича діяльність кожного працівника набуде не тільки технічно-свідомого, але і наукового характеру: робітник перетвориться на інженера. Організаторська діяльність буде гармонійно поєднуватись із виконавчою у сфері стосунків між людьми.

Основні ознаки суспільства майбутнього, згідно О.О.Богданову, будуть такими: фізичну працю найманих робітників витіснить робота машин, управління якими вимагатиме набагато вищого розвитку універсальних інтелектуальних здібностей, ніж при мускульній роботі; наука, що забезпечує створення машин і підготовку працівників, перетвориться, по суті, на основну продуктивну силу; існуватимуть принципово некапіталістичні виробничі відносини, коли експлуатація людини людиною трансформується на експлуатацію машин людським колективом, а ринок втратить роль універсального регулятора виробництва і споживання. Сили природи, влада ринку і конкуренція перестануть бути стихійними, а всі процеси організації природи речей і людей будуть контролюватися на засадах тектології. О.О.Богданов вважав, що все це в комплексі дозволить уникнути анархії, яка лише роз'єднує підприємства внаслідок конкуренції між ними, а також дозволить уникнути боротьби між суспільними класами. Організація праці відбуватиметься на основі наукового досвіду і трудової солідарності. Застосування наукових знань дозволить організувати об'єднані сили працівників, коли кожен усвідомлюватиме себе елементом єдиного розумного цілого. У цій системі кожний працівник матиме всі умови, щоб з найбільшою повнотою розвинути свій трудовий потенціал і з найбільшою доцільністю застосовувати його у виробничому процесі на благо суспільства.

Російський учений, спостерігаючи за буремними подіями кінця XIX - початку XX ст. і беручи в них безпосередню участь, мріяв про побудову

науково організованого світу, в якому царюватимуть гармонійні соціальні та міжлюдські відносини. Його соціальне вчення мало істотні розбіжності з більшовицьким баченням світлого майбутнього та планом його реалізації. Ідеалом розвитку суспільства, як, власне, і природи, на його переконання, є рівновага, тобто відсутність суперечностей. Майнові відносини між людьми або ж вироблення соціалістичної ідеології пролетаріату в процесі боротьби проти капіталістичної системи не вважалися засновником тектології основними у справі побудови соціалізму. Натомість, ідея підвищення ефективності організаційної діяльності стала провідною у тектології О.О.Богданова. Основні моменти руйнації капіталізму О.О.Богданов змалював в своїх ранніх утопічних романах «Червона зірка» (1904) й «Інженер Менні» (1912). Серед численних «див» марсіанської цивілізації, які вчений «описував із надзвичайною прозорливістю, - обчислювальних машин, атомних двигунів, одягу з синтетичних білкових речовин та інших атрибутів технологічного раю героя роману вражає психологічний клімат суспільства: а саме, зовсім нетипове для культур Землі ставлення до індивідуальної праці та творчості. Справа в тім, що перемога над індивідуалізмом у суспільстві марсіан вже відбулася» [2, с. 50].

Більшість передбачень О.О.Богданова, зроблених ним ще на початку ХХ ст., справдилась. Йдеться про тотальну електрифікацію на основі використання атомної енергії, автоматизацію виробництва, розповсюдження у світовому масштабі транснаціональних корпорацій, проведення маркетингових та соціологічних досліджень задля узгодження інтересів в різних сферах суспільного життя, формування потужного середнього класу, який суміщає функції виконавця й організатора трудового процесу. Отже, вчення О.О.Богданова, яке по-новому відкриває для себе світова наукова спільнота, заслуговує на детальне дослідження і на практичне впровадження багатьох положень щодо оптимізації організації людського життя в сучасному світі.

1. *Богданов А. А.* Тектология: Всеобщая организационная наука / Александр Александрович Богданов – М.: Экономика, 1989. – 304 с. – В 2-х книгах.– Кн.2. (Первоисточник);
2. *Леонтьева О.Б.* Историческая концепция А.А.Богданова: теоретические поиски русского марксиста / Леонтьева О.Б. // Вестник СамГУ. - 2005. - №1 (35). – С.43-53.